

**TALABA-YOSHLARNI KASB-HUNARGA YO'NALTIRISHNING IJTIMOYIY-
PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI**

Yaxyoqulov Javohirbek Kamol o'g'li
“Tashkent International university” tyutori

ANNOTATSIYA

Mazkur tezisda talaba-yoshlarni kasb-hunarga yo'naltirishning ijtimoiy-psixologik xususiyatlari yoritilgan. Kasb tanlash jarayonida yoshlarning qiziqishlari, qobiliyatlari, ehtiyojlari, motivlari, shaxsiy qadriyatlari va individual-psixologik xususiyatlarining ahamiyati tahlil qilinadi. Shuningdek, kasbiy yo'nalishni belgilashga ta'sir etuvchi oila, ta'lim muassasasi, tengdoshlar guruhi, ijtimoiy muhit va zamonaviy mehnat bozori kabi omillarning o'rni ochib beriladi. Talaba-yoshlarning kasbiy tanlovni ongli amalga oshirishi ularning kelajakdagi kasbiy faoliyatga moslashuvi, professional kompetensiyalarni shakllantirishi va jamiyatda munosib o'rin egallashiga xizmat qilishi asoslanadi. Tezisda kasb-hunarga yo'naltirish jarayonini psixologik maslahat, kasbiy diagnostika, trening va individual yondashuv asosida tashkil etishning samarali jihatlari ham ko'rib chiqiladi.

Kalit so'zlar: *Kasb-hunarga yo'naltirish, talaba-yoshlar, kasbiy tanlov, kasbiy motivatsiya, kasbiy qiziqish, kasbiy qobiliyat, kasbiy o'zini o'zi anglash, ijtimoiy muhit, oilaviy ta'sir, tengdoshlar, psixologik omillar, kasbiy diagnostika, psixologik maslahat, kasbiy moslashuv, mehnat bozori, professional rivojlanish*

Talaba-yoshlarni kasb-hunarga yo'naltirish shaxsning kelajakdagi kasbiy faoliyatini ongli ravishda tanlashi va o'z imkoniyatlarini muayyan kasb talablariga moslashtirishiga yordam beruvchi murakkab ijtimoiy-psixologik jarayondir. Ushbu jarayon yoshlarning individual qobiliyatlari, qiziqishlari, ehtiyojlari, motivlari va shaxsiy qadriyatlarini hisobga olgan holda kasbiy faoliyatning mos yo'nalishini belgilashni nazarda tutadi. Kasb tanlash inson hayotidagi muhim qarorlardan biri bo'lib, uning kelajakdagi ijtimoiy mavqei, mehnat faoliyatidan qoniqishi va shaxsiy rivojlanishiga bevosita ta'sir ko'rsatadi.

Talabalik davrida yoshlar o'zining kasbiy imkoniyatlarini chuqurroq anglay boshlaydi. Oliy ta'lim jarayonida egallangan nazariy bilimlar, amaliy ko'nikmalar va turli ijtimoiy munosabatlar ularning kasbiy qarashlari shakllanishiga ta'sir etadi. Shu sababli talaba-yoshlarni kasb-hunarga yo'naltirish faqat kasblar haqida ma'lumot berish bilan cheklanmasdan, ularning o'zini o'zi anglash, mustaqil qaror qabul qilish va kasbiy maqsadlarni belgilash qobiliyatlarini rivojlantirishni ham qamrab olishi lozim. Kasbiy yo'nalishni shakllantirishda ijtimoiy muhit alohida ahamiyatga ega. Oila a'zolari, pedagoglar, psixologlar, do'stlar va tengdoshlar tomonidan bildiriladigan fikr va tavsiyalar yoshlarning kasbiy tanloviga ta'sir qilishi mumkin. Ayniqsa, ota-onalarning kasbga bo'lgan munosabati va farzandining qobiliyatlarini to'g'ri baholashi kasbiy tanlovning ongli amalga oshirilishida muhim omil hisoblanadi. Biroq kasb tanlashda tashqi ta'sirlarning haddan tashqari kuchli

bo'lishi yoshning shaxsiy qiziqishlari va imkoniyatlari bilan kasbiy tanlov o'rtasida nomuvofiqlik yuzaga kelishiga sabab bo'lishi mumkin. Talaba-yoshlarning kasbiy yo'nalishini belgilashda kasbiy motivatsiya ham muhim o'rin egallaydi. Kasbga nisbatan ichki qiziqish, o'z qobiliyatlarini namoyon etish istagi, professional rivojlanishga intilish va jamiyatga foyda keltirish ehtiyoji barqaror kasbiy motivatsiyaning shakllanishiga xizmat qiladi. Bunday motivatsiyaga ega bo'lgan yoshlar o'z mutaxassisligini chuqurroq egallashga va kelajakdagi kasbiy faoliyatiga mas'uliyat bilan yondashishga intiladi. Shuningdek, kasb-hunarga yo'naltirish jarayonida yoshlarning o'z-o'zini baholashi ham muhim ahamiyatga ega. O'z imkoniyatlarini real baholay oladigan talaba o'zining kuchli va zaif tomonlarini aniqlab, kasbiy rivojlanish uchun zarur bo'lgan individual maqsadlarni belgilashi mumkin. Shu jihatdan kasbiy diagnostika, psixologik maslahat va kasbiy treninglardan foydalanish talaba-yoshlarning kasbiy tanlovini yanada asosli va ongli amalga oshirishga yordam beradi. Oila talaba-yoshlarning kasbiy tanloviga ta'sir ko'rsatuvchi eng muhim ijtimoiy omillardan biridir. Ota-onalarning kasbiy tajribasi, farzandining qiziqish va qobiliyatlariga munosabati hamda kasblarga bergan bahosi yoshlarning qaror qabul qilishiga ta'sir qilishi mumkin. Oilada yoshning fikri hurmat qilinib, uning mustaqil tanloviga imkoniyat yaratilsa, kasbiy qaror yanada ongli shakllanadi.

O'qituvchilar va psixologlarning kasblar haqida to'g'ri ma'lumot berishi, talabalarning qobiliyatlarini aniqlashi va ularni amaliy faoliyatga jalb etishi kasbiy tanlovning sifatini oshiradi. Ayniqsa, ta'lim jarayonida nazariy bilimlarning amaliy faoliyat bilan bog'lanishi talabaning tanlagan kasbi haqidagi real tasavvurini shakllantiradi. Tengdoshlar guruhi ham yoshlarning kasbiy qarashlariga ma'lum darajada ta'sir ko'rsatadi. Do'stlar bilan muloqot jarayonida turli kasblar, ularning nufuzi, imkoniyatlari va kelajakdagi istiqbollari haqida fikr almashiladi. Bunday muloqot ba'zan talabaning kasbiy tanlovini aniqlashtirishga yordam bersa, ayrim holatlarda boshqalarga taqlid qilishga olib kelishi mumkin. Shuning uchun yoshning kasbiy qaror qabul qilishida mustaqil fikrlash va shaxsiy qiziqishlarini anglash muhimdir. Psixologik omillar orasida kasbiy qiziqish, motivatsiya, qobiliyat, o'z-o'zini baholash, intilish darajasi va kasbiy maqsadlar alohida ahamiyatga ega. Talabaning muayyan kasbga bo'lgan qiziqishi uning shu yo'nalishda bilim va ko'nikmalarni faol egallashiga turtki beradi. Qobiliyatlarning mavjudligi esa kasbiy faoliyatni muvaffaqiyatli o'zlashtirish uchun zarur imkoniyatlarni yaratadi. O'z imkoniyatlarini adekvat baholash yoshga real kasbiy maqsadlarni belgilash va ularga erishish yo'llarini aniqlash imkonini beradi. Zamonaviy jamiyat va mehnat bozoridagi o'zgarishlar ham kasbiy yo'naltirish jarayoniga sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda. Yangi kasblarning paydo bo'lishi, texnologiyalarning rivojlanishi va mutaxassislarga qo'yilayotgan talablarning o'zgarishi talaba-yoshlardan moslashuvchanlik va kasbiy rivojlanishga tayyorlikni talab etadi. Shu sababli kasb-hunarga yo'naltirish jarayonida nafaqat mavjud kasblar, balki ularning istiqboldagi rivojlanish tendensiyalari haqida ham ma'lumot berish muhimdir.

Talaba-yoshlarni kasb-hunarga samarali yo'naltirish jarayoni ularning individual-psixologik xususiyatlarini chuqur o'rganish va shu asosda tegishli psixologik-pedagogik

yondashuvlarni qo'llashni talab etadi. Har bir talabaning qiziqishi, qobiliyati, ehtiyoji, motivatsiyasi, xarakter xususiyatlari va kelajak haqidagi tasavvurlari o'ziga xos bo'lganligi sababli kasbiy yo'naltirishda individual yondashuv muhim ahamiyatga ega. Bunday yondashuv yoshlarning o'z imkoniyatlarini to'g'ri baholashi va kasbiy faoliyat uchun eng maqbul yo'nalishni tanlashiga yordam beradi. Kasbiy yo'naltirishda psixodiagnostik metodikalardan foydalanish muhim imkoniyatlardan biri hisoblanadi. Turli test va so'rovnomalar yordamida talabalarning kasbiy qiziqishlari, qobiliyatlari, motivatsiyasi, shaxsiy xususiyatlari va kasbiy moyilliklarini aniqlash mumkin. Olingan natijalar talabaning o'z imkoniyatlarini anglashiga hamda kelajakdagi kasbiy faoliyatini ongli ravishda rejalashtirishiga yordam beradi. Shu bilan birga, psixodiagnostika natijalari talabaning kasbiy tanlovini qat'iy belgilab bermasdan, unga yo'nalish va tavsiya beruvchi vosita sifatida qo'llanilishi maqsadga muvofiq. Psixologik maslahat ham kasb-hunarga yo'naltirishning samarali shakllaridan biridir. Maslahat jarayonida talabaning kasbiy tanlov bilan bog'liq ikkilanishlari, qiziqishlari, maqsadlari va muammolari o'rganiladi. Kasbiy amaliyotlar, mutaxassislar bilan uchrashuvlar, kasbiy loyihalar, seminarlar va turli amaliy topshiriqlar yoshlarning kasblar haqidagi nazariy bilimlarini real faoliyat bilan bog'lash imkonini beradi. Talaba muayyan kasbning mazmuni va talablarini amaliy jihatdan ko'rganida, o'zining ushbu faoliyatga mosligini yanada aniqroq baholashi mumkin. Shuningdek, oliy ta'lim muassasalarida kasbiy yo'naltirish ishlarini tizimli tashkil etish maqsadga muvofiq. Bunda psixolog, professor-o'qituvchilar, tyutorlar va amaliyot rahbarlarining hamkorligi muhimdir. Talabaning kasbiy rivojlanishini muntazam kuzatib borish, uning qiziqishlari va ehtiyojlaridagi o'zgarishlarni aniqlash hamda zarur psixologik yordamni o'z vaqtida ko'rsatish kasbiy yo'nalishning samaradorligini oshiradi. Xulosa qilib aytganda, talaba-yoshlarni kasb-hunarga yo'naltirishni takomillashtirishda psixodiagnostika, psixologik maslahat, kasbiy treninglar, amaliy faoliyat va individual yondashuvdan kompleks foydalanish muhimdir. Bunday tizim yoshlarning kasbiy imkoniyatlarini anglashiga, ongli va mustaqil kasbiy tanlovni amalga oshirishiga hamda kelajakdagi kasbiy faoliyatga psixologik jihatdan tayyorlanishiga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Bandura A. Self-Efficacy: The Exercise of Control. – New York: W.H. Freeman, 1997.
2. Davletshin M.G., Do'stmuhamedova Sh.A., Mavlonov M.M. Yosh davrlari va pedagogik psixologiya. – T.: O'zbekiston, 2004.
3. Klimov E.A. Психология профессионального самоопределения. – М.: Академия, 2004.
4. Erikson E.H. Identity and the Life Cycle. – New York: W.W. Norton, 1980.
5. Pryazhnikov N.S. Профессиональное и личностное самоопределение. – М.: Воронеж, 1996.
6. Karimova V.M. Ijtimoiy psixologiya. – T.: Fan va texnologiya, 2012.
7. Psychology.com

